

УДК 346.91

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.7.17>**Олег Соловійов,**

аспірант

Донецького юридичного інституту Міністерства внутрішніх справ України

СТАДІЇ ЗАГАЛЬНОГО ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

Стаття присвячена дослідженню стадій загального позовного провадження у господарському судочинстві. Метою статті є теоретичне осмислення існуючих у науці підходів і вироблення авторського бачення щодо системи стадій загального позовного провадження у господарському судочинстві, а також виявлення та аналіз проблемних питань, які стосуються правової регламентації окремих стадій загального позовного провадження у господарському судочинстві.

Проаналізовано існуючі в науці підходи щодо системи стадій господарського судочинства загалом і стадій загального позовного провадження у господарському судочинстві зокрема. Наголошено, що стадії позовного провадження не збігаються зі стадіями судового розгляду справи, оскільки позовне провадження розпочинається ще з моменту пред'явлення позову, тоді як власне судовий розгляд справи (у широкому значенні) розпочинається стадією відкриття провадження у справі.

Проаналізовано правову природу процедури врегулювання спору за участю судді у господарському судочинстві і за результатами цього аргументовано, що врегулювання спору за участю судді є самостійною стадією господарського судочинства, адже ця процедура не належить ані до підготовчого провадження, ані до стадій розгляду справи по суті. За результатами дослідження стадії підготовчого провадження у господарському судочинстві автором обгрунтовано, що слід підтримати позицію тих науковців, які вважали, що встановлений законодавцем строк здійснення підготовчого провадження у господарському судочинстві є не виправдано великим, що не сприяє оперативному вирішенню господарських спорів, а лише затягує цей процес.

За результатами проведеного дослідження автор доходить висновку, що стадіями загального позовного провадження у господарському судочинстві є: 1) стадія пред'явлення позову; 2) стадія відкриття провадження у справі; 3) стадія підготовчого провадження; 4) стадія врегулювання спору за участю судді; 5) стадія розгляду справи по суті; 6) стадія перегляду судового рішення в апеляційному порядку; 7) стадія перегляду судового рішення в касаційному порядку; 8) стадія перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами; 9) стадія виконання судового рішення.

Ключові слова: господарське судочинство, господарський процес, загальне позовне провадження, врегулювання спору за участю судді, стадії господарського судочинства, підготовче провадження.

Постановка проблеми. Із прийняттям нової редакції Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) з'явилися нові процесуальні форми вирішення господарських спорів, до яких слід віднести наказне провадження та спрощене позовне провадження. Вказані процесуальні форми були запроваджені з огляду на необхідність застосування принципово різного підходу до порядку вирішення господарських спорів.

Так, наказне провадження призначене для розгляду справ за заявами про стягнення грошових сум незначного розміру, щодо яких відсутній спір або про його наявність заявнику не відомо. Спрощене позовне провадження призначене для розгляду мало-значних справ, справ незначної складності

та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи.

У науковій літературі зазначається, що застосування спрощеного провадження прискорить судовий розгляд, підвищить ефективність судочинства. Спрощене провадження існує практично в усіх розвинутих європейських країнах, що ще раз підтверджує необхідність розвитку цієї форми провадження [1, с. 148]. Натомість загальне позовне провадження призначене для розгляду справ, які через складність або інші обставини не доцільно розглядати у спрощеному позовному провадженні. Саме у порядку загального позовного провадження розглядаються складні справи або позови, в яких до стягнення заявляється значна сума, у зв'язку з чим саме така форма

господарського судочинства є предметом цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, предметом наукових пошуків яких стали актуальні проблеми господарського судочинства, слід назвати О.А. Беляневич, А.Г. Бобкову, А.А. Бутирського, Н.В. Іванюгу, Л.М. Ніколенко, О.П. Подцерковного, Д.М. Притику, В.В. Резнікову, Т.В. Степанову, Є.А. Таликіна, О.С. Фонову, В.С. Щербину та інших. Нова редакція ГПК України діє не так давно, а тому дослідження процедури розгляду і вирішення господарських спорів не втрачають своєї актуальності.

Метою статті є теоретичне осмислення існуючих у науці підходів і вироблення авторського бачення щодо системи стадій загального позовного провадження у господарському судочинстві, а також виявлення та аналіз проблемних питань, які стосуються правової регламентації окремих стадій загального позовного провадження у господарському судочинстві.

Виклад основного матеріалу. ГПК України не містить поняття «стадія розгляду справи», а лише оперує цим поняттям. Так само у ГПК України відсутня систематизація стадій розгляду справи, а згадки про наведене поняття розпорошені по всьому кодексу. Тому звернувся до доктринальних визначень цього поняття.

Так, В.В. Резнікова зазначає, що стадія господарського процесу – це сукупність процесуальних дій з конкретної справи, об'єднаних однією метою або спрямованих до однієї певної мети [2, с. 42–43].

Поділ процесу на стадії науковці пов'язують з його диференціацією. Так, В. Щербина та В. Резнікова вказують, що «в межах окремої галузі процесуального права диференціація правового регулювання виявляє себе на рівні окремих стадій процесу, а також етапів процесу та/або процесуальних дій. При цьому характерно, що більш високий рівень поступальної диференціації процесуального регулювання завжди охоплює нижчий. Диференціація правового регулювання на рівні стадій, етапів процесу та окремих процесуальних дій може відбуватися за різними критеріями: залежно від сутності (змісту) регламентованих процесуальних відносин, специфіки спірних матеріальних правовідносин, суспільно-політичного та/або загальносуспільного значення справ тієї чи іншої категорії, за суб'єктним критерієм тощо» [3, с. 19].

Що стосується провадження у суді першої інстанції, то аналіз нової редакції ГПК

України дозволяє С.В. Масловському виділити 4 стадії розгляду господарської справи у суді першої інстанції: 1) відкриття провадження у справі; 2) підготовче провадження; 3) врегулювання спору за участю судді; 4) розгляд справи по суті. Такий поділ є притаманним для загального позовного провадження, яке можна назвати основним у господарському судочинстві [4, с. 134].

Ця теза є правильною для визначення стадій розгляду справи в суді першої інстанції, однак в межах цього дослідження ми говоримо про стадії загального позовного провадження, що є ширшим, ніж стадії судового розгляду справ у порядку загального позовного провадження.

Ю. Бездоля визначає, що першою стадією позовного провадження у новому господарському процесі є пред'явлення позову шляхом подання позовної заяви [5, с. 156]. Таким чином, позовне провадження розпочинається ще з моменту пред'явлення позову, тоді як власне судовий розгляд справи (у широкому значенні) розпочинається стадією відкриття провадження у справі.

Аналіз ГПК України дозволяє виділити такі стадії загального позовного провадження: 1) стадія пред'явлення позову; 2) стадія відкриття провадження у справі; 3) стадія підготовчого провадження; 4) стадія врегулювання спору за участю судді; 5) стадія розгляду справи по суті; 6) стадія перегляду судового рішення в апеляційному порядку; 7) стадія перегляду судового рішення в касаційному порядку; 8) стадія перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами; 9) стадія виконання судового рішення.

Стадія пред'явлення позову. Позов є матеріально-правовою вимогою позивача до відповідача, зверненою через суд. Враховуючи дію засади диспозитивності у господарському судочинстві, тільки від особи, права якої порушено (потенційного позивача), залежить, чи буде взагалі мати місце втручання господарського суду у розв'язання конфлікту між сторонами. Звернення до суду, на мою думку, є крайньою мірою, оскільки для збереження майбутніх договірних відносин сторонам завжди краще знайти компроміс поза межами судового розгляду, адже після втручання суду у вирішення спору сторони здебільшого вже не можуть співпрацювати так, як раніше.

Стадія відкриття провадження у справі. Ця стадія є першою стадією розгляду справи у господарському суді. На цій стадії суд вирішує питання про прийняття позовної заяви до розгляду та відкриття провадження у справі, якщо пред'явлений позов відповідає

вимогам, передбаченим ГПК України. Якщо ж позовна заява містить недоліки, то суд може залишити її без руху, повернути або ж відмовити у відкритті провадження.

Особливістю відкриття провадження у справі, якщо відповідачем вказана фізична особа, яка не є підприємцем, є те, що суду необхідно отримати інформацію про зареєстроване у встановленому законом порядку місце проживання (перебування) фізичної особи-відповідача.

Метою цієї стадії є перевірка позовної заяви на її відповідність нормам ГПК України. Також на цій стадії суд визначає, за якими правилами позовного провадження (загального чи спрощеного) буде розглядатися справа; дату, час і місце підготовчого засідання, якщо справа буде розглядатися в порядку загального позовного провадження; результат вирішення заяв і клопотань позивача, які надійшли разом із позовною заявою, якщо їх вирішення не потребує виклику сторін; строк для подання відповідачем відзиву на позов тощо.

Стадія підготовчого провадження. Згідно з частиною 1 статті 177 ГПК України завданнями підготовчого провадження є:

1) остаточне визначення предмета спору та характеру спірних правовідносин, позовних вимог і складу учасників судового процесу;

2) з'ясування заперечень проти позовних вимог;

3) визначення обставин справи, які підлягають встановленню, та зібрання відповідних доказів;

4) вирішення відводів;

5) визначення порядку розгляду справи;

6) вчинення інших дій з метою забезпечення правильного, своєчасного і безперешкодного розгляду справи по суті.

Підготовче провадження має бути проведене протягом 60 днів з дня відкриття провадження у справі. У виняткових випадках для належної підготовки справи для розгляду по суті цей строк може бути продовжений не більше ніж на 30 днів за клопотанням однієї зі сторін або з ініціативи суду. Встановлена чинним законодавством тривалість підготовчого провадження вітчизняним науковцям і практикам здається занадто великою, у зв'язку з чим ще коли нинішня редакція ГПК України була проектом, висловлювалися пропозиції встановити, що підготовче провадження має бути проведено протягом 35 днів із дня відкриття провадження у справі з можливістю продовження цього строку на десять днів (строк розгляду справи залишається незмінним) [6, с. 59].

Підтримую таку позицію і також вважаю, що встановлений законодавцем строк

здійснення підготовчого провадження у господарському судочинстві є невиправдано великим, що не сприяє оперативному вирішенню господарських спорів, а скоріше лише затягує процес. Адже, звертаючись до суду за захистом своїх порушених прав, сторони сподіваються на оперативне та якісне вирішення господарського спору. Саме оперативність та якість є критеріями ефективності діяльності суду [7, с. 90].

Стадія підготовчого провадження характерна лише для загального позовного провадження і спрямована на якісну підготовку справи для розгляду. За результатами підготовчого засідання суд постановляє ухвалу про залишення позовної заяви без розгляду; закриття провадження у справі; закриття підготовчого провадження та призначення справи до судового розгляду по суті. Також за результатами підготовчого провадження суд ухвалює рішення суду у випадку визнання позову відповідачем.

До початку розгляду справи по суті може мати місце ще одна факультативна стадія – *врегулювання спору за участю судді*. Про проведення процедури врегулювання спору за участю судді суд постановляє ухвалу, якою одночасно зупиняє провадження у справі. Враховуючи, що врегулювання судді не належить ані до підготовчого провадження (яке на час проведення цієї процедури зупиняється), ані до стадії розгляду справи по суті, вважаю, що врегулювання спору за участю судді є самостійною стадією господарського судочинства.

З приводу запровадження у новій редакції процесуальних кодексів процедури врегулювання спору за участю судді О.О. Кармаза зазначає, що в Україні прийнято правові норми, які сприяють зменшенню напруги в суспільстві, піднімають питання мирного врегулювання спору на вищій рівень і створюють умови для врегулювання зазначених відносин на підставі принципу верховенства права [8, с. 41]. І.А. Бутирська вказує, що врегулювання спору за участю судді є якісно новим інститутом вітчизняного господарського процесуального права, який можна розглядати як самостійний вид примирювальних процедур [9, с. 80].

Стадія розгляду справи по суті. Завданням розгляду справи по суті є розгляд і вирішення спору на підставі зібраних у підготовчому провадженні матеріалів, а також розподіл судових витрат (стаття 194 ГПК України). Розгляд справи відбувається в судовому засіданні, про місце, дату і час проведення якого суд повідомляє учасників справи. Ця стадія складається з декількох етапів:

а) відкриття судового засідання, де суд відкриває судові засідання та оголошує,

яка справа розглядатиметься (з оголошення головуючим судового засідання відкритим розпочинається розгляд справи по суті);

б) з'ясування обставин справи та дослідження доказів, де суд, заслухавши вступне слово учасників справи, з'ясує обставини, на які учасники справи посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, та досліджує в порядку, визначеному в підготовчому засіданні у справі, докази, якими вони обґрунтовуються.

На цьому етапі суд повинен безпосередньо дослідити докази у справі: ознайомитися з письмовими та електронними доказами, висновками експертів, поясненнями учасників справи, викладеними у заявах по суті справи, показаннями свідків, оглянути речові докази. Докази, що не були предметом дослідження в судовому засіданні, не можуть бути покладені судом в основу ухваленого судового рішення;

в) судові дебати, де з промовами (заклучним словом) виступають учасники справи. У цих промовах можна посилалися лише на обставини і докази, досліджені в судовому засіданні;

г) ухвалення рішення, що відбувається після судових дебатів. Суд виходить до нарадчої кімнати (спеціально обладнаного для ухвалення судових рішень приміщення) для ухвалення рішення, оголосивши орієнтовний час його оголошення. Судовими рішеннями у загальному позовному провадженні в суді першої інстанції є ухвали та рішення.

Стадія перегляду судового рішення в апеляційному порядку. Учасники справи, особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, інтереси та (або) обов'язки, мають право подати апеляційну скаргу на рішення суду першої інстанції. Варто зауважити, що суд апеляційної інстанції переглядає справу за наявними в ній і додатково поданими доказами та перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів і вимог апеляційної скарги.

Апеляційна інстанція покликана перевірити повне з'ясування місцевим господарським судом обставин, що мають значення для справи; відповідність висновків, викладених у рішенні місцевого господарського суду, обставинам справи; дослідити, чи не було місцевим господарським судом допущено порушення або неправильне застосування норм матеріального чи процесуального права [10, с. 162].

Стадія перегляду судового рішення в касаційному порядку. Судом касаційної інстанції у господарських справах є Верховний Суд. Учасники справи, а також особи,

які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, інтереси та (або) обов'язки, мають право подати касаційну скаргу на рішення суду першої інстанції після апеляційного перегляду справи та постанову суду апеляційної інстанції, крім судових рішень, перелік яких визначений ГПК України. Вказівки, що містяться у постанові суду касаційної інстанції, є обов'язковими для суду першої та апеляційної інстанцій під час нового розгляду справи, а сама постанова суду касаційної інстанції є остаточною і оскарженню не підлягає. Стадії апеляційного та касаційного перегляду є факультативними, оскільки їх проведення залежить від волі сторін.

Крім названих вище стадій, у господарському судочинстві можливе здійснення ще й *стадії перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами*. Л. Ніколенко визначає перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами як провадження, у процесі якого суд шляхом всебічного та ретельного дослідження за участю зацікавлених осіб має можливість вирішити справу відповідно до принципу правової визначеності, з урахуванням обставин, які мають істотне значення для розгляду справи, але які з незалежних від суду причин не були відомі, та ухваленням рішення, що набрало законної сили [11, с. 119]. Ця стадія здебільшого має місце у виняткових випадках і зустрічається на практиці набагато рідше, ніж апеляційний і касаційний перегляд.

Стадія виконання судового рішення. Судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими на всій території України, а у випадках, встановлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, – і за її межами (стаття 326 ГПК України). Виконання судових рішень є завершальною стадією господарського процесу, без якої всі попередні стадії втрачають своє практичне значення, оскільки саме на цій стадії реально здійснюється захист і відновлення порушених оскаржуваних прав та охоронюваних законом інтересів учасників господарських відносин [12, с. 122].

Виконання судового рішення здійснюється на підставі наказу, виданого судом, який розглядав справу як суд першої інстанції. Стаття 339 ГПК України передбачає судовий контроль за виконанням судових рішень, який полягає в тому, що сторони виконавчого провадження мають право звернутися до суду зі скаргою, якщо вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової

особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до цього Кодексу, порушено їхні права.

Висновки

Таким чином, стадіями загального позовного провадження у господарському судочинстві є: 1) стадія пред'явлення позову; 2) стадія відкриття провадження у справі; 3) стадія підготовчого провадження; 4) стадія врегулювання спору за участю судді; 5) стадія розгляду справи по суті; 6) стадія перегляду судового рішення в апеляційному порядку; 7) стадія перегляду судового рішення в касаційному порядку; 8) стадія перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами; 9) стадія виконання судового рішення.

Список використаних джерел:

1. Ніколенко Л.М. Удосконалення процесуального законодавства в умовах проведення судової реформи. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*: Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 24-25 жовтня 2019 р.); [редкол.: О.В. Щербанюк (голова), А.С. Цибуляк-Кустевич (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2019. С. 146–148.
2. Резнікова В.В. До питання про поняття господарського процесу. *Економіка та право*. 2015. № 2. С. 38–44.
3. Щербина В., Резнікова В. Сучасні тенденції розвитку господарського процесу України. *Право України*. 2017. № 9. С. 9–27.

Oleg Soloviov. Stages of general claim proceedings in economic litigation

The article is devoted to the study of the stages of general litigation in economic litigation. The aim of the article is to theoretically comprehend the existing approaches in science and develop the author's vision of the system of stages of general litigation in economic litigation, as well as identify and analyze problematic issues related to the legal regulation of individual stages of general litigation in economic litigation.

The existing approaches in science concerning the system of stages of commercial litigation in general and stages of general claim proceedings in commercial litigation in particular are analyzed. It is emphasized that the stages of litigation do not coincide with the stages of litigation, as litigation begins from the moment of filing a lawsuit, while the actual litigation (in the broadest sense) begins with the stage of opening proceedings.

The legal nature of the dispute resolution procedure with the participation of a judge in commercial litigation is analyzed and based on the results it is argued that the settlement of a dispute with a judge is an independent stage of commercial litigation, because this procedure does not apply to preparatory proceedings or stage of proceedings.

The study of the stage of preparatory proceedings in commercial litigation by the author substantiates that the position of those scholars who believe that the term set by the legislator of preparatory proceedings in commercial litigation is unreasonably long, which does not contribute to the prompt resolution of commercial disputes, but rather only delays the process.

According to the results of the study, the author concludes that the stages of the general claim proceedings in commercial litigation are: 1) the stage of filing a lawsuit; 2) the stage of opening proceedings in the case; 3) the stage of preparatory proceedings; 4) the stage of dispute settlement with the participation of a judge; 5) the stage of consideration of the case on the merits; 6) the stage of reviewing the decision on appeal; 7) the stage of reviewing the decision in cassation; 8) the stage of review of the court decision on newly discovered or exceptional circumstances; 9) the stage of execution of the court decision.

Key words: economic litigation, economic process, general claim proceedings, dispute settlement with the participation of a judge, stages of commercial litigation, preparatory proceedings.

4. Масловський С.В. Сутність розгляду справи судом першої інстанції у господарському судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2018. Вип. 50. Т. 4. С. 133–137.

5. Бездоля Ю. Позовне провадження та його стадії: аналіз положень проекту Господарського процесуального кодексу України. *Право України*. 2017. № 9. С. 154–161.

6. Бутирський А. Проект Господарського процесуального кодексу України: крок уперед чи два назад. *Право України*. 2017. № 9. С. 56–62.

7. Бутирський А.А. Роль суду в господарському судочинстві. *Судова апеляція*. 2019. № 1. С. 89–97.

8. Кармаза О.О. Інститут врегулювання спору за участю судді в цивільному, господарському та адміністративному процесах України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 3. Т. 1. С. 37–48.

9. Бутирська І. Врегулювання спору за участю судді: перспективи запровадження у господарський процес України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12. С. 79–83.

10. Богацька Н. Особливості апеляційного провадження відповідно до проекту Господарського процесуального кодексу України. *Право України*. 2017. № 9. С. 162–166.

11. Ніколенко Л. Поняття та ознаки перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами у господарському судочинстві. *Право України*. 2018. № 7. С. 115–129.

12. Мелех Л.В., Візник О.В. Проблемні аспекти виконання рішень господарського суду в Україні та шляхи їх удосконалення. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 121–131.